

ÖSSZEFÜGGÉSEK AZ ÉSZAK-ALFÖLDI RÉGIÓ MUNKAERŐPIACI ÉS ÉLETMINŐSÉGI MUTATÓI KÖZÖTT¹

*RELATIONSHIP BETWEEN THE LABOUR MARKET AND QUALITY OF
LIFE INDICATORS IN THE NORTHERN GREAT PLAIN REGION*

SZABÓ GYULA egyetemi adjunktus
KOZÁK ANITA főiskolai tanársegéd
MÓRÉ MARIANN egyetemi docens

Debreceni Egyetem Gyermekevelési és Felnőttképzési Kar

ABSTRACT

We can agree with the researchers, who state that the negative impact of unemployment on individuals' quality of life is far beyond the economic effects that are caused by the loss of a job. In fact, several studies have shown that non-pecuniary consequences are more significant than the effects strictly financial in nature. Keeping all this in mind it can be stated that there is a causal relationship between unemployment and the individual's perception of their quality of life. In addition to confirming this general connection, in our study about the Northern Great Plain Region we also tried to answer the question, which of the many facets of well-being has particularly strong connection with the perceptions of the respondents regarding their well-being. The results of our study clearly show that the impact on the personal aspects of quality of life (such as physical and mental health) in this region can be clearly demonstrated. However, the assumption that unemployment has an impact on the opinions regarding the place of residence was not justified.

1. Bevezetés

Számos kutatás foglalkozott az elmúlt évtizedekben a magyarországi összevetésben leghátrányosabb helyzetű régió, az Észak-Alföld társadalmi-gazdasági helyzetének vizsgálatával. A gazdasági mutatók alapján a régió helyzete a korábbi évekhez képest nem javult, sőt azt mondhatjuk, hogy relatív helyzete inkább romlott az 1990-es évek elejéhez képest. Önmagában az a tény, hogy az Észak-alföldi régió nagyon sok tekintetben jelentősen leszakadt nemcsak a Közép-magyar-

¹ A tanulmány az OTKA 81667 számú, „Változások - Válságok - Válaszok (Helyi szociális ellátórendszerek alkalmazkodása)” című kutatás adatainak felhasználásával készült

országi régiótól, de a többi magyarországi régiótól is, nem számít tudományos újdonságnak (Nagy 2007, Bódi et al. 2014). A gazdasági fejlődés, és ezzel együtt a jól-lét valódi természetének jobb megértéséhez pedig multidiszciplináris megközelítésre van szükség, ami magába foglalja a társadalom alaposabb vizsgálatát – a társadalmi jól-lét új megközelítésű vizsgálata egy fontos lépés lehet ebbe az irányba. Ebben a tanulmányban a kérdésnek egy szeletét, az életminőség és a munkanélküliség kapcsolatát vizsgáljuk.

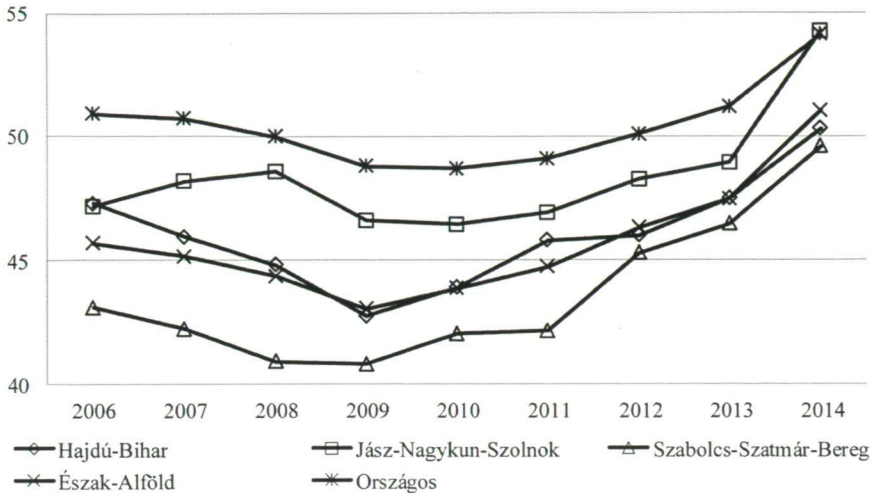
2. A régió munkaerő-piaci helyzete

Az Észak-alföldi régió földrajzi fekvése bizonyos szempontból akár kedvezőnek is nevezhető, hiszen három országgal szomszédos, ily módon az Európai Unióban hídszerepet tölthet be a kelet-nyugati kapcsolatokban, és ahogy az korábban meg is fogalmazódott, a terjeszkedő Európa keleti kapujává válhat. A mindennapokban azonban látványosabban jelentkeztek a negatív tényezők, hisz már az 1990-es években is látható volt, hogy gazdasági téren inkább a vesztesek közé került, mikor elveszítve korábbi gazdasági kapcsolatait, piacait, és nem tudott a Nyugatról érkező működő tőke célterületévé sem válni, ezért meglehetősen rossz esélyekkel indult a lemaradás csökkentését célzó versenyfutásban. Nem indultak meg azok a belső folyamatok, amelyek a korábbi leszakadás megállítást hozhatnák volna, és a kedvező elhelyezkedési potenciálja sem vonzott ide befektetéseket. A válság egyik alapvető jellemvonása volt az ország keleti részének leszakadása, és ennek egyik látványos jele volt, hogy Északkelet-Magyarország megyéiben – fokozottabban a jelenlegi Észak-alföldi régió térségében – a gazdaság átalakulását súlyos és tartós munkanélküliség kísérte. A foglalkoztatási adatok alapján is jól kirajzolódnak a területi egyenlőtlenségek, a külső- és belső periférikus területek nemcsak Északkelet-Magyarországon, s nemcsak az Észak-alföldi régióban, hanem az egész országban kialakultak (Baramyi 2008).

A régióban a munkaerő-piaci helyzetet bemutató adatok nagyrészt az országos mutatóknak megfelelően alakultak az elmúlt években, legalábbis ami a tendenciákat illeti (Rákó 2012). A konkrét számok tekintetében azonban jóval elkeserítőbb a helyzet, hiszen például az aktivitási és a foglalkoztatási ráta már az 1990-es évek óta jóval az országos átlag alatt maradt (Balcsók 2008). Az 1. diagram ezt a két jellemzőt igyekszik bemutatni, hiszen az elmúlt évek hullámmása, illetve az elmúlt időszak pozitív változásai ugyanúgy leolvashatók róla, mint az a tény, hogy a régió három megyéje közül egyedül Jász-Nagykun-Szolnok megye számai közelítik meg az országos átlagot.

1. diagram: A foglalkoztatottak arányának alakulás az Észak-alföldi régió megyéiben (százalék)

Diagram 1.: Rate of employed people in the Northern Great Plain region (per cent)

Forrás: KSH alapján saját szerkesztés

3. Az életminőség mérésének problémái

Az egyenlőség és a jól-lét kérdéseivel foglalkozó közgazdászok jelentős része egyetért abban, hogy a gazdasági tevékenység legfontosabb célja az emberi fejlődés és jól-lét előmozdítása, nem pedig maga a gazdasági növekedés. A jól-lét és életminőség vizsgálata során számos vitatott kérdéssel kell szembenéznie a kutatóknak. Ezek egy része speciálisan a vizsgált területhez kapcsolódik, másik része azonban általában a társadalomtudományi kutatás dilemmáihoz kapcsolódik. Dennis Raphael és szerzőtársai (Raphael et. al. 1995) fogalmazták meg azokat a legfontosabb pontokat, amelyeket egy ilyen jellegű kutatás során végig kell gondolni. Az egyik ilyen dilemma, hogy a kutatóknak az objektív indikátorokat kell inkább vizsgálnia, mint például a jövedelem, a lakáskörülmények vagy akár az egészségi állapot, esetleg a szubjektív mutatók kapjanak nagyobb hangsúlyt, mint az elégedettség a jövedelmi helyzettel, a lakáskörülményekkel vagy az egészségi állapottal. Hasonlóan a vizsgálat kezdetén eldöntendő kérdés, hogy a felhasználni kívánt adatokat az egyénektől akarjuk begyűjteni (mikro szinten, akár objektív akár szubjektív adatokról van szó) vagy magának a rendszernek a működését igyekszünk bemutatni (például a bevételek megoszlását, az egészségügyi ellátó-rendszert). A harmadik dilemma az lehet, hogy a felhasznált mérőeszközök kifejezetten érték-alapúak legyenek (ahogy Raphael írja, a személyes függetlenség és az

egyén saját élete feletti kontroll esetében például általában feltételezik, hogy minden ember számára fontos mérőeszközök, ezért felhasználhatók az életminőséggel kapcsolatos kutatásokban) vagy igyekezzen a kutató inkább értéksemleges indikátorokat választani (elfogadva, hogy a személyes függetlenség és kontroll nem mindenki számára jelenti fontos részét az életminőségnek). Végül részben ehhez kapcsolódva minden esetben felmerülhet a kérdés, hogy a mérés során a társadalompolitikai célokat milyen mértékben kell figyelembe vennünk: az elfogadott társadalmi célkitűzések mennyire befolyásoljanak minket abban, hogy mit tekintünk jólétnek, minőségi életnek.

4. Az empirikus vizsgálat eredményei

Az egyéni jólét, amit sok esetben a boldogság fogalmával azonosítanak, számos tényező függvénye. Ide sorolhatjuk többek között a jövedelmet, az egészséget, a családi állapotot, a társadalmi kapcsolatokat és természetesen a munkaerő-piaci státusz számos összetevőjét: a munka jellegét, a munkakörülményeket, a kollégákkal való kapcsolatokat, a munka megbecsültségét (Ahn et al. 2004). A munkaképes korú lakosságon belül a legsúlyosabb következményekkel éppen ez utóbbiak járnak. Egyetérthetünk azokkal a kutatókkal, akik leszögezik, hogy a munkanélküliség negatív hatása az egyén életminőségére messze túlmutat azokon a gazdasági hatásokon, amiket a munkahely elvesztése okoz. Valójában a vizsgálatok azt mutatják, hogy a nem anyagi jellegű következmények jóval nagyobbak, mint a szigorúan anyagi jellegű hatások (Winkelmann 2006). Bár a munkájukat elvesztők jövedelme rendszerint jelentősen csökken, ezt sem tekinthetjük magától értetődőnek, és főleg nem általánosíthatjuk ennek mértékét, hiszen az egyén további bevételi forrásaitól, megtakarításaitól, esetleg biztosításától függően komoly különbségeket figyelhetünk meg.

A nem anyagi jellegű hatások megértése, és különösen mérhetővé tétele természetesen ennél is jóval bonyolultabb feladat. Ezen következmények közé sorolják általában az egyéniség és az önbecsülés elvesztését, a stressz fokozódását és a depresszió megjelenését. Ugyanakkor itt is számos egyéb tényező hatását kell figyelembe vennünk, mint például a támogató családi háttér vagy társadalmi környezet esetleges meglétét. Azt sem hagyhatjuk teljesen figyelmen kívül, hogy a munkájukat elvesztők egy része számára az új helyzet új lehetőségeket is rejt, például lehetőséget olyan tevékenységekre (szabadidős és sport tevékenységek, hobbi), amelyekre korábban nem volt ideje.

McKee-Ryan és szerzőtársai (2005) egy tanulmányban igyekeztek összeszedni és rendszerezni a munkanélküliség és az életminőség kapcsolatát vizsgáló tudományos cikkek megállapításait. Az egyik fontos megállapításuk a megvizsgált tanulmányok alapján, hogy az ezen a területen tevékenykedő kutatók döntő többsége a munkaerő-piaci helyzetnek a mentális egészségre gyakorolt hatásával foglalkoztak. Ez persze azt is jelenti, hogy az összes többi tényező, mint például a saját élet-

tel vagy a családi étellel, házassággal való elégedettség, de még az egészség nem mentális, hanem fizikai tényezői is háttérbe szorulnak a vizsgálatokban. Magától értetődőnek tűnhet, ugyanakkor az elemzések kapcsán meg kell jegyeznünk, hogy a kutatások legnagyobb része egyértelműen negatív hatásokat azonosított, mikor a munkanélküliség következményeit igyekezett azonosítani.

1. táblázat: A munkanélküliség valamint a mentális és a fizikai egészség közötti kapcsolat

Table 1.: The connection between unemployment and the mental and physical health

	Szignifikancia szint
Milyenek találja saját fizikai egészségét?	0,000
Milyenek találja saját lelkiállapotát?	0,000
Milyenek találja saját emberi kapcsolatait?	0,001
Milyenek találja az esélyét a saját életének irányítására?	0,000
Milyenek találja saját képességét az önellátásra?	0,000
Mennyire szeret a jelenlegi lakhelyén élni?	0,002

Forrás: (Saját szerkesztés az OTKA 81667 számú, „Változások - Válságok - Válaszok (Helyi szociális ellátórendszerek alkalmazkodása)” című kutatás adatainak felhasználásával, N=710)

Vizsgálatunk alapja egy 2013-ban lefolytatott kérdőíves vizsgálat volt, amely elsősorban a közszolgáltatások megítélését vizsgálta az Észak-alföldi régióban. Rétegzett mintavételt alkalmaztunk, az alapsokaságot a régió településszerkezetnek megfelelően bontottuk több csoportra. A teljes minta nagysága az eredeti tervek szerint ezer fő volt lett volna, végül 985 kérdőívet tudtunk bevinni az elemzésekbe (Fónai, Patyán 2014). A mi esetünkben a munkaerő-piaci helyzet vizsgálata során a mintából kizártuk a számunkra nem releváns csoportokat, így a nyugdíjasokat és a tanulókat, az általunk felhasznált minta nagysága így 710 fő volt. A vizsgálatba igyekeztünk a fentebb említett tényezők közül többet is bevinni annak ellenére, hogy – mint fentebb jeleztük – a kérdőíves kutatás eredeti célja nem a jól-lét különböző aspektusainak vizsgálata volt. Ugyanakkor a kérdések egy része a megkérdezettek saját egészségi állapotára, a saját és településük helyzetének megítélésére vonatkozott, így a munkaerő-piaci helyzettel együtt alkalmasnak találtuk az elemzés elvégzésére. A rendelkezésre álló adatokat az SPSS program segítségével, keresztábra-elemzéssel vizsgáltuk, ahol az egyik változó minden esetben a megkérdezett munkaerő-piaci státusza volt.

Tanulmányunkban elsősorban arra vállalkoztunk, hogy a nemzetközi szakirodalomban található példákhoz hasonlóan megvizsgáljuk, az életminőség mely aspek-

tusaiban mutatható ki kapcsolat a munkanélküliséggel. Az eredmények egyik csoportja az 1. táblázatban található. Részletes egészségügyi állapotra vonatkozó adatok sajnos nem álltak rendelkezésre sem a fizikai, sem a mentális állapotra vonatkozóan, ám a megkérdezettek egy kérdésben osztályozhatták, hogy saját megítélésük szerint milyen az általános állapotuk ebből a szempontból. Az első kérdés-csoportban ezeket a válaszokat kiegészítettük az életminőség szempontjából fontosnak tekinthető további kérdésekkel is, így a társas kapcsolatok, az önellátás és a saját élet irányításának szempontjaival.

A táblázatban bemutatott szignifikancia szintek önmagukban természetesen csak azt jelzik, hogy a két vizsgált változó tekintetében elvethetjük a nullhipotézist, vagyis a változók összefüggnek egymással. Az ilyen jellegű statisztikai elemzés önmagában ugyan nem méri az összefüggés irányát és erősségét, ám a korábbi kutatások, saját tapasztalatok és a keresztátlák vizsgálata után nem túl vakmerő az a megállapítás, hogy a munkanélküli állapot az a tényező, ami hatással van a megkérdezetteknek az életminőségükre vonatkozó véleményére. A táblázatból az is látható, hogy elemzésünket – részben kényszerűségből, az egészségi állapotra vonatkozó kérdések kis száma miatt is – kiterjesztettük más, ezekhez kapcsolódó területre is. A kapott eredmények nagyrészt nem okoztak meglepetést, hiszen az emberi kapcsolatokra és az önellátás képességére vonatkozó változóknál is egészen egyértelmű összefüggés mutatható ki.

2. táblázat: A munkanélküliség valamint a lakóhely megítélése közötti kapcsolat

Table 2.: The connection between unemployment and the estimation of the place of residence

	Szignifikancia szint
Milyennek ítéli meg a lakóhelyének helyzetét?	0,209
Hogyan változott a településének helyzete az elmúlt 10 évben?	0,369
Hogyan fog változni a településének helyzete a következő 10 évben?	0,272
Milyennek találja a Polgármesteri Hivatal működését?	0,262
Milyennek ítéli az utak állapotát jelenlegi lakhelyén?	0,100
Mennyire elégedett a járdák állapotával?	0,588

Forrás: Saját szerkesztés az OTKA 81667 számú, „Változások - Válságok - Válaszok (Helyi szociális ellátórendszerek alkalmazkodása)” című kutatás adatainak felhasználásával, N=710

A táblázatban szereplő változók közül némileg „kilóg” a lakóhely megítélésével kapcsolatos kérdés, ahol szintén egyértelmű kapcsolatot találtunk. Részben ennek az eredménynek a hatására vizsgáltuk meg részletesebben, hogy a saját telepü-

lés megítélése kapcsán milyen összefüggéseket tudunk kimutatni. Feltételezésünk szerint a munkanélküliség hatással van arra, amit az érintettek a lakóhelyükről gondolnak, hipotézisünk szerint ez a kapcsolat negatív lehet. A 2. táblázat mutatja, hogy a kérdőíves vizsgálat adatai alapján megállapított szignifikancia szinteket. Jól látható, hogy a feltételezésünk nem igazolódott annak ellenére, hogy az 1. táblázat utolsó sora szerint a munkanélküliek szignifikáns módon kevésbé szeretnek az adott településen élni. A 2. táblázat néhány példát tartalmaz arra vonatkozóan, hogy milyen változókat vizsgáltunk. A szignifikancia szintek ezekben az esetekben, és a többi megvizsgált változó esetében is azt mutatják, hogy munkaerő-piaci státusz nem játszik jelentős szerepet abban, ahogy a megkérdezettek a lakóhelyüket megítélik.

5. Összegzés

A nemzetközi kutatásokkal összhangban a vizsgálatunk eredményei azt mutatják, hogy a munkanélküliség számos szempontból hatással van a munkanélküliek életminőségére. A kapcsolat természetesen sok esetben nem direkt formában jelentkezik, hiszen a kereső tevékenység megszűnése több szempontból is (a pénzügyi problémák megjelenése, a társadalmi kapcsolatok beszűkülése) hatással van az egyéni jól-lét szintjére. Számos egymásra épülő stressz faktort figyeltek meg kutatók, amelyek többek között a bizonytalanság-érzés, az anyagi, családi és házassági problémák formájában jelentkezhetnek. Mindezt szem előtt tartva is kijelenthető, hogy oksági kapcsolat van a munkanélküliség és az egyénnek a saját életminőségével kapcsolatos felfogása között. Ezen általános kapcsolat megerősítése mellett az Észak-alföldi régióban folytatott vizsgálatunkban igyekeztünk arra is választ találni, hogy a jól-lét számos aspektusa közül melyek azok, amelyek esetében a kapcsolat egyértelműen kimutatható, és hol kevésbé bizonyítható. A vizsgálatunk eredményéből jól látszik, hogy a hatás az életminőség személyes vonatkozásaiban (mint a fizikai és mentális egészség) ebben a régióban is egyértelműen kimutatható. Ugyanakkor az a feltételezésünk, hogy a munkanélküliség a lakóhellyel kapcsolatos véleményekre is hatással van, nem igazolódott.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Ahn, Namkee - García, Juan Ramón - Jimeno, Juan Francisco (2004): The impact of unemployment on individual well-being in the EU. ENEPRI Working Paper No. 29, pp. 1-18.
- Balcsók István (2008): Munkaerő-piaci folyamatok a régióban a rendszerváltás után. In: Baranyi Béla szerk. (2008): Észak-Alföld. A Kárpát-medence régiói 8. Pécs–Budapest. MTA RKK–Dialog Campus Kiadó pp. 189–207.
- Baranyi Béla (2008): Az észak-alföldi régió bemutatása. MAG Kutatás, Fejlesztés, Környezet. 22. évf. 5. sz.

- Bódi Ferenc – Farkas Jenő – Horvátj Zsuzsanna (2014): Anomie as a thermometer of the crisis (experiment) - Social Capacity - phenomenon of the complex crisis. In: Ferenc Bódi et al. szerk. (2014): Access to Services in Rural Areas. A Comparison of Finland and Hungary. Studies in Comparative Social Pedagogies and International Social Work and Social Policy, 27. Bréma. Europäischer Hochschulverlag GmbH pp. 149-172.
- Fónai Mihály - Patyán László (2014): Methodological framework, sample selection and an overview of the composition of the Hungarian research questionnaire. In: Ferenc Bódi et al. szerk. (2014): Access to Services in Rural Areas. A Comparison of Finland and Hungary. Studies in Comparative Social Pedagogies and International Social Work and Social Policy, 27. Bréma. Europäischer Hochschulverlag GmbH pp. 42-54.
- McKee-Ryan, Frances M. - Song, Zhaoli - Wanberg, Connie R. - Kinicki, Angelo J. (2005): Psychological and physical well-being during unemployment: a meta-analytic study. In: Journal of Applied Psychology, vol. 90, no. 1, pp. 53–76.
- Nagy Zita Éva (2007): Az Észak-alföldi régió foglalkoztatási helyzetének és foglalkoztatási célú nonprofit szektorának jellemzői. In.: Csoba Judit – Czibere Ibolya (szerk.): Tipikus munkaerőpiaci problémák – atipikus megoldások. Debrecen. Kossuth Egyetemi Kiadó pp. 207-230.
- Raphael, Dennis - Renwick, Rebecca – Brown - Ivan, Rootman - Irving (1995): Quality of life indicators and health: Current status and emerging conceptions. In: Social Indicators Research. 12/1995; 39(1) pp. 65-88.
- Rákó Erzsébet (2012): Munkaerőpiac - foglalkoztatáspolitikai Magyarországon. In: Rákó Erzsébet, Szűcs Enikő (szerk). Munkaerő-piaci helyzetkép Magyarországon és Romániában. Szeged. Belvedere Meridionale pp. 9-102.
- Winkelmann, Rainer (2006): Unemployment, Social Capital, and Subjective Well-Being. Journal of Happiness Studies, vol. 10(4), pp. 421-430.